

a két együttélő nép százados multjában az együttélés feltételeinek, figurációinak, összefüggéseinek nyomait keresi és tisztázza. A mai helyes cselekvés feltételezi a mult helyes ismeretét s a mai román-magyar kulturcserre, kulturösszefüggés lehetetlen a cserélők és közeledők közös multjának kimerítő és tudományosan verifikált ismerete nélkül. Bitay ebben a munkában képviselte a tudós jelentős és új változatát. Ő az első magyar, aki eredeti kutatások alapján megírta magyar nyelven a román irodalomtörténetet. Ez azonban csak egyik tette munkájának. Igen sokat elszórt, szanaszét, számos folyóiratba, köztük románnyelvűekbe, ahová viszont a magyarság egy-egy művelődésbeli vonatkozását vagy termékét közvetítette el, nem is említve közel egy évtizeden át tartott előadásait a magyar irodalomról Iorga Nyári Szabadegyetemén. Ez az új tudóstípus Bitayban bizony eddig egyedüli Erdélyben: a szerény tábornak, mely Erdélyben ezen a téren dolgozik nagy veszteség halála s ebben a vonatkozásban nem is annyira az a kérdés, hogy ki lép helyébe, hanem, hogy lép-e valaki olyan, akit mindakét irányban ugyanaz a tudományos készség és tudományos hűség hevit. Ami különben általános tudományos munkamódszerét illeti: az irodalomtudományi pozitivizmus elvét vallotta. Ide kötötte az iskola (a század elejei pesti egyetem) s talán az is, hogy eredetileg nyelvésznek indult. (Egyetemi éveiben a ma divatosabb szellemtudományi iskola — nálunk — még csak a szárnyait bontogatta.) Bitay kutatásaiban sok irányban próbálkozik. Ir történeti, nyelvészeti és irodalomtörténeti munkákat. Egyetemes érdeklődését még akkor sem adja fel, amidőn a fiatalos próbálkozások után figyelme és az adott körülmények, a román-magyar kapcsolatok feldolgozására hívják el. Ebben a vonatkozásban — sokaktól eltérően — nagyon világosan látta, hogy irodalmunk és nyelvünk multja korán sincs kellőképp feltárva. Minden új adat felfedezése — hitte, hirdette — befolyásolhatja a multról alkotott képünket. Életgyakorlata (többévi tanárkodás után az erdélyi Katolikus Státus iskolai előadója lett) csak megerősítették ennek a tudományos munkának a helyes választásában. Tudományos tevékenységén kívül rengeteget fordít: magyarból románra (*Liliumfi* s a mai magyar irodalom számos termékét) és románból magyarra. Sajnos Bitaynak már nem volt ideje nyelvészeti, irodalom- és kulturtörténeti kutatásainak hatalmas anyagát feldolgozni. Pedig állandóan erre készült. Nemes vonása, hogy napjaink számos tudákos és zavaros tudományelmélete közül nem hódolt be egyiknek sem. Ő még tisztelte a valóságot és a pozitivizmust, amelynek a realizmusa ma a különböző álszellemtudományi irányulások szomszédságában egyenesen új fényt kap. (*Bolyai Zoltán*)

KOVÁTS JÓZSEFRŐL irni most, mikor karácsonyra szétküldött írásai még mint közvetlen, élő valóság bukkannak fel itt is, ott is az erdélyi sajtóban, olyan szomorúan és egyedülállóan jellemző. Pedig egy éve már csak bucsuzkodott. Egy hosszú éve mindig a viszont-nem-látás gondolatával nyujtotta sovány, viasszinű kezét elváláskor, egy éve költögették halálhírét részvétlenül, akik nem törődtek vele és riadozva jóbarátai. S ha kisérteties testi megjelenése és egyre gyötrőbb napjai nem is voltak komoly cáfolatnak tekinthetők, hetyke és frivol cáfolat volt írásainak özőne, amit nagybeteg szívével való emberfeletti hadakozásai közben szinte ontott magából. Novellák, cikkek, versek és igazi eleme: képzőművészeti kritikák. Nem hazug bölcsködés-e ezekután azt állítani róla, hogy „megváltás“ volt számára a halál? Nem higvelejű és hajbókoló alakoskodás-e „jobb neki így“-ról szónokolni vele kapcsolatban, aki egyre mélyebben bugó, egyre kétségbeesettebb hangon igenelte az életet? S aki hosszú

beszélgetések során, metafizikai mélységekben tapogatózó gondolataival szinte csak szellem volt már. Ki-kit érdeme szerint szerető, vagy gyűlölő emberi szellem?

Gyötrelmes életéről, napfényes olasz tájakra való szüntelen és hiábavaló vágyakozásairól írni, aminek beteljesülése magában fél gyógyulás lett volna számára — fölösleges lenne, hisz ennek lehetetlenségét általánosan ismert társadalmi törvények határozták meg. S nem kevésbé volt törvényszerű az sem, hogy ottfelajtott cigaretta módján, minden belső tüzével csak gyógyíthatatlanul beteg önmaga mielőbbi elmulását sürgesse. Mert Kovács József megfonnyadt dereka nem ismerte a görnyedést, aminthogy mélyen és őszintén gyűlölt minden meghunyászkodást, könyöklést és kapaszkodást. Az igazság érvényébe vetett gyermeki hite fűtötte még gyűlölkedéseiben is és csak ezért nem lehetett az erdélyi irodalmi élet „hivatalos“ halottja s kiadóknál házaló, kéziratban maradt regényei ellenére, elszórt cikkeinek, novelláinak tömegén kívül ezért jelzi csak a „szakállas Török“-ről írt életrajza utját, mint önálló mű. Tul sok hite volt és nagyon „rosszul adminisztrálta magát.“

A toll, melybe remegő kézzel kapaszkodott, nem tarthatta meg, örök szépségekbe és el nem muló emberi ideálokba vetett hite aligha biztosít számára megdicsőülést s mégis, akik halála következtében tartalmatlanná vált szeretetünkkel ittmaradtunk, nem tudjuk elmulását gyászoljuk-e s ne inkább annak örüljünk, ami belőle mint mű, példa és tanulság számunkra megmaradt?! (*Kovács Katona Jenő*)

G Y. SZABÓ BÉLA, akinek illusztrációival mind gyakrabban találkozunk szerinte a magyar nyelvterületeken most kiállítással mutatkozott be Kolozsvárt. A kállítás elsősorban Gy. Szabó személyiségére hívja fel a figyelmet. Eleinte gépészmérnöknek készült, a nagy munkanélküliség kora azonban döntő bizonyítékokat sorakoztat fel benne a praktikus pálya sokat hangoztatott előnye ellen, diplomáját félreteszi és életrekelte magában a sokat ápolt és háttérbe szorított művészt. Mindennek hátat fordít, ami addigi életpályájával összefüggött s új élete a mértani törvényszerűségek alól felszabadított vonalak lírai irányát követi. Erős egyéniség, elhatározásaiban biztos. Panaszait visszafojtja. Aszkéta típus, egyenes és konok, kissé nyer és individuális, mint mindenki, aki egy szál deszkán egyensúlyozza magát és külön világba zárkózik.

Eleinte a fehér és fekete változatai foglalkoztatják, mint a valóság egyedül lehetséges művészi alkatelemei. Könyvillusztrációi, majd *Liber Miserorum* c. könyve éles tanulságai annak, hogy a rajzot nem tekinti az önmagáért való szép kifejezőeszközének. A fametszet szinte vonzza az emberi szenvedést. Különösen az ugynevezett farkarc, amelyben a fekete uralkodik s a sikok és vonalak ebből az alapszínből lépnek elő.

Ujabb fametszetei fénnel telnek meg. Az alapszín kifehéredik, a háttérben motívumok jelentkeznek. Japán hatást látunk. Ezek a formák nem tűrik többé a feketét. A derűlátás fokozására önként adódik a szín. Szabó Béla újabb fametszetei csaknem kivétel nélkül színesek.

Kiállított paszteljei az eddigőtől eltérő új színskála és természet szemlélet meglepő eredményét mutatják. Négy ország tájképei sorakoznak elénk. S köztük a két félsziget, melyeknek klasszikus művészetét Taine környezet-elméletének teljes kifejtésével magyarázta két fontos tanulmányában. Szabó tájrajzai valóban lényeges különbségeket mutatnak és bizonyosságot tesznek amellet, hogy bizonyos földrajzi egység művészi előadásakor a pasztellkészlet változtatására van szükség, de nagyon tulértékelnénk munkáját, ha azt mondanánk, hogy görögországi és